

ФРАНЦ КАФКА ПРОЦЕС И ПРЕОБРАЖАЈ

човек пред Законом • човек пред породицом • човек
пред собом

Зашто Кафка мора да се чита споро?

Кафка не пише загонетке које треба „решити“, него свет у коме сва решења постају сумњива. Читалац је увучен у ситуацију која је истовремено обична и немогућа: човек је ухапшен, али не зна зашто; човек се пробуди преображен, али најпре брине да не закасни на посао.

Зато је Кафку погрешно свести на једну алегорију. Његова дела отварају више кругова тумачења: егзистенцијални, друштвени, психолошки, религијски и породични.

Кафкин свет: нормално лице немогућег

Кафкин поступак почива на парадоксу: фантастичан догађај приказује се мирним, готово службеним стилем. Нико не објашњава чудо; напротив, сви се понашају као да је оно део свакодневног живота.

У таквом свету човек не страда зато што је нешто јасно згрешио, већ зато што више не успева да докаже сопствену људскост.

Биографија која помаже тумачењу

ПРАГ, ЈЕЗИК, ИДЕНТИТЕТ

Франц Кафка је рођен 1883. у Прагу, у јеврејској породици, писао је на немачком, живео у чешком културном простору и припадао граду у коме је идентитет увек био сложен.

Тај положај „између“ није биографска занимљивост, него кључ његовог света: човек је увек негде на прагу, пред вратима, у туђем језику и туђем поретку.

ПРАВО, ЧИНОВНИШТВО, ПИСАЊЕ

Студирао је право, радио у осигуравајућим установама и добро познавао језик канцеларије, прописа, одговорности и формулара.

Зато код њега бирократија није само спољашња тема. Она постаје начин на који свет говори човеку: без лица, без милости, без јасног одговора.

Отац, кривица и унутрашњи суд

ОДНОС СА ОЦЕМ

У Кафкином доживљају породице снажно је присутна фигура оца: власт, страх, осећање недовољности и понижења.

То не значи да је сваки лик једноставно „Кафка“, али објашњава зашто су у његовим делима кривица и стид често дубљи од било какве конкретне кривице.

УНУТРАШЊИ МЕХАНИЗАМ

Суд у Процесу и породица у Преображају делују и споља и изнутра. Јунаци не трпе само притисак других: они га постепено усвајају.

Зато је Кафкин свет најстрашнији онда када човек почне да верује да је казна можда заслужена, иако не зна због чега.

Модерно дело

Кафка разара навике традиционалног читања: нема поузданог објашњења, нема јасне кривице, нема јуначког отпора, нема стабилног завршетка који враћа поредак. У Кафкином делу све је онеобичено: ликови, радња, простор и време, и очекивања читалаца су стално изневерена. Због наведених карактеристика закључујемо да се ради о модерном роману, **антироману**, који не прати традиционални развој приче.

Његова дела, дакле, припадају модерној прози јер у први план стављају распад сигурности: човек више не разуме систем, породицу, сопствени глас, па ни сопствено тело.

Кафка је значајно утицао на обликовање овог жанра који ће бити врло популаран средином двадесетог века.

Шта значи „кафкијански“?

Каква је кафкијанска ситуација?

То је ситуација у којој човек упада у поредак који је формално организован, али суштински неразумљив: постоје правила, канцеларије, чувари, врата и поступци, али нема јасног разлога, правде и излаза.

Зашто је тај осећај савремен?

Зато што појединац у модерном свету често не страда од видљивог непријатеља, већ од безличног механизма: институције, процедуре, породичне користи, економске потребе, страха од искључења.

Како се то види у ова два дела?

У Процесу човек се губи пред Законом; у Преображају пред породицом. У оба случаја губи право да буде саслушан као човек.

ПРОЦЕС

Роман о човеку који није затворен у ћелији, него у поступку који постепено постаје његов живот.

Недовршен роман

Процес није роман који је Кафка за живота довршио и објавио. Иза њега је остало много грађе, али је много тога написаног сам уништио. Пред смрт (умро је у санаторијуму у Бечу 1924. године), оставио је у аманет свом верном пријатељу Макс Броду да спали сву књижевну заоставштину. Кафка није довршио ниједан свој роман, а спалио је готово 90% свега што је написао. Макс Брод, међутим, није испунио овај аманет, већ је, напротив, брижљиво сређивао и објављивао Кафкина дела. Постхумно је објавио дела која су оставила траг у читавој књижевности двадесетог века:

1925. објављен је Процес (Брод је дао коначан распоред поглавља, а 8. је недовршен)

1926. објављен је Замак

1927. објављена Америка

1931. објављен већи број приповедака из заоставштине

Почетак

Како почиње роман и како гласи прва реченица?

**Неко мора да је оклеветао Јозефа К., јер је иако није
учинио никакво зло, једног јутра био ухапшен.**

Роман почиње реченицом која одмах уводи апсурд: Јозеф К. је ухапшен иако му није познато да је учинио зло.

Најстрашније није само то што га хапсе, него што се нико не осећа дужним да му објасни због чега. Уместо разлога постоји поступак; уместо правде постоји процедура.

Шта је необично у хапшењу Јозефа К.?

Зашто је хапшење парадоксално?

Јозеф К. је ухапшен, али му није одузета слобода. Може да иде на посао, да настави живот, да се креће градом. То значи да његов затвор није физички простор, већ процес који улази у његову свест.

Зашто му се не саопштава кривица?

Зато што роман не говори о обичном судском предмету. Кривица је неименована, па зато постаје универзална: може бити правна, морална, духовна, психолошка или егзистенцијална.

Када почиње прави пораз Јозефа К.?

Не у тренутку хапшења, него када процес почне да управља његовим мислима. Он се најпре буни, затим објашњава, потом тражи помоћ, а на крају улази у логику система.

“Ви сте само ухапшени и то је све.”

Јозеф К.: човек сведен на иницијал

О чему говори име јунака сведено на иницијале?

Презиме није откривено у целини: К. је истовремено појединац и симбол. Он има посао, углед и рационалну самоувереност, али нема дубоку блискост са људима.

Иницијал К. наглашава губитак личног идентитета и показује да се свако може наћи у положају човека који је суочен са апсурдним и недокучивим системом.

Колико је он сам одговоран за хладноћу у односима са другим људима? Какав живот је водио пре процеса?

Пре хапшења, Јозеф К. делује као човек који има све што је потребно за успешан живот, али му недостају истинска блискост, духовна испуњеност и дубље разумевање себе и других.

Како се Јозеф К. мења?

НА ПОЧЕТКУ

Самоуверен је, ироничан, верује да живи у уређеној држави и да ће неспоразум бити лако разјашњен. Важан му је углед, нарочито у банци и пред станарима пансиона.

НА КРАЈУ

Уместо да разоткрије процес, он све више прихвата његову логику. Не сазнаје кривицу, али се понаша као крив. Његова свест постаје место суђења.

ЛИНИЈА ПРОМЕНЕ

На почетку Јозеф К. има процес; на крају процес има Јозефа К..

Три врсте кривице у роману „Процес“

Да ли је Јозеф К. заиста крив?

ПРАВНА КРИВИЦА

Јозефу К. никада није саопштен конкретан преступ. Нема јасне оптужнице, доказа ни познатог закона који је прекршио.

Закључак: у правном смислу његова кривица не може бити доказана.

МОРАЛНА КРИВИЦА

К. је често хладан, самодовољан, сујетан и према људима се односи врло хладно.

ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНА КРИВИЦА

У кафкијанском свету човек је крив већ самим тим што постоји пред недоступним Законом и не може да допре до смисла, истине и оправдања.

Кривица постаје стање, а не доказан преступ.

Суд не доказује К.-ову кривицу, али успева да га натера да живи као кривац. На крају романа остаје не преступ, већ стид.

Суд као систем без лица

Како је представљен суд?

Суд нема јасно средиште. Његови службеници су ситни, комични, прљави, случајни, али управо зато застрашујући: нико није врховни судија, а сви припадају механизму.

Кафкин суд није само правна установа. Он је слика света у коме моћ постоји свуда, али одговорност нигде.

Лавиринт као облик света

ТАВАНИ, ХОДНИЦИ, СТЕПЕНИШТА

Где се налази суд и какав је то простор?

Суд се не налази у величанственој палати, него у загушљивим таванским просторима, сиротињским зградама, чудним собама и пролазима.

Тај простор је низак, неугледан и мучан.

ШТА ТАЈ ПРОСТОР ЗНАЧИ?

Лавиринт показује да К. не може да сагледа целину. Што више улази у систем, то мање разуме његова правила.

Простор постаје психолошко стање: збуњеност, тескоба, губитак правца.

Дакле на тавану ове најамне кућерине су судске канцеларије? ... каквим малим новчаним средствима располаже овај суд када је своје канцеларије сместио тамо где су кирајџије, све сами убоги људи, бацали своје старудије и прње.

Мали точкови великог механизма

СТРАЖАРИ И ИНСПЕКТОР

Стражари су само „мали точкови“ огромног механизма. Они не размишљају о правди или истини, већ слепо извршавају наредбе

ЧИНОВНИЦИ И ПОСЛУЖИТЕЉИ

Сваки сусрет делује као мали део огромне машине. Систем постоји кроз оне који га понављају, не разумејући га до краја.

Наша власт, колико је ја познајем, не тражи кривицу међу становништвом већ је, како закон каже, кривица привлачи и она мора да пошаље тамо нас стражаре. То је закон.

Како систем делује?

- Јозеф К. најчешће среће ниже и средње представнике суда.
- Што је инстанца виша, она је мање видљива и мање доступна.
- Посредници (Хулд, Лени, Титорели, свештеник) нису врх суда, али помажу његово деловање.
- Суд је огроман механизам без јасног средишта, али са сталним утицајем на појединца.

Што је власт виша, то је невидљивија.

НЕДОСТУПНИ ВРХ СУДА
Закон • неименовани ауторитет

више инстанце • истражни
судије

инспектор • чиновници •
писари

стражари •
послужитељи

ЈОЗЕФ К.

ПОСРЕДНИЦИ
Хулд • Лени
Титорели •
свештеник

*Нису врх суда, али
одржавају зависност и
илузију помоћи.*

Време у роману

Да ли је дефинисано време у роману? Колико дуго траје процес? Уочавате ли неку симболику у приказу времена?

Роман почиње на К.-ов тридесети рођендан и завршава се годину дана касније. Та кружна структура делује као одложена пресуда: једна година није пут ка сазнању, већ пут ка исцрпљивању отпора.

Кафкино време није развојно, него процесуално: време пролази, али се смисао не открива.

Све је дато у симболици круга, јер сугерише на затвореност, на постојање проблема у човеку самом. Осим тога, човек је сам са собом, у свом кругу, у свом времену, отуђен од свих; систем за њега не мари и он је фактички свакако на губитку, зато Јозеф К. увек касни.

Фројлајн Бирстнер: нарушена блискост изван суда

КО ЈЕ ОНА?

Млада **службеница из пансиона госпође Грубах**. Њена соба, интиман и приватни простор, већ на почетку бива употребљена као привремена „судница“ — процес улази у туђи живот без дозволе.

ОДНОС СА ЈОЗЕФОМ К.

К. јој се формално извињава, али разговор брзо претвара у реконструкцију хапшења и наметљиву блискост. Он жели контакт са светом изван процеса, али и тај контакт квари самопредстављањем, узнемиреношћу и потребом да себе оправда.

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНА? КАДА СЕ ЈАВЉА У РОМАНУ?

Бирстнер стоји на граници нормалног живота који К. губи. Појављује се на почетку, а на крају К. угледа жену која је на њу налик: тако она уоквирује роман као знак пропуштене блискости, стида и живота изван Суда.

Лени: заводљива помоћ изнутра

КО ЈЕ ЛЕНИ?

Болничарка и кућна помоћница адвоката Хулда. За разлику од Бирстнер, она не стоји изван процеса, него у самом простору посредника, адвоката, клијената и тајних утицаја.

ШТА НУДИ ЈОЗЕФУ К.?

Нуди му близину, заводљивост и привид помоћи, али га не води ка излазу. Њен савет је да се не супротставља Суду, него да прихвати његову логику и призна кривицу.

КАКО ЈЕ ОПИСНА? ШТА ЈЕ ГРОТЕСКО У ПРИКАЗУ ЊЕНОГ ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА?

Она је истовремено привлачна и кафкијански гротескна: телесни детаљ са опном између прстију спаја еротско, чудно и узнемирујуће. К. у њој не налази спас, него још један коридор Суда.

ОДНОС ПРЕМА ОПТУЖЕНИЦИМА

Лени није „посебно“ везана само за К.: привлаче је оптужени. Зато њена нежност постаје део механизма који оптуженог везује за процес и чини га зависним.

Ујак Карл: породични притисак и страх од срамоте

КО ЈЕ ОН?

К.-ов рођак из провинције, човек који у процес улази као „породични“ спасилац. Он не разуме дубину К.-ове ситуације, али одмах осећа да процес може постати друштвена срамота.

ШТА ПОКРЕЋЕ?

Он одводи Јозефа К. адвокату Хулду и тиме процес из приватне узнемирености претвара у ствар која захтева посреднике, препоруке и везе. Уместо излаза, К. добија још један улаз у мрежу.

Да ли ујак Карл помаже Јозефу К. — или га, из страха од срамоте, још дубље уводи у механизам процеса?

Хулд: помоћ која продужава беспомоћност

КО ЈЕ ХУЛД?

Болестан, моћан и нејасан адвокат који наводно познаје путеве Суда. Његова кућа личи на предворје процеса: у њој се клијенти лече, чекају, моле и све више зависе од посредника.

КАКО ПОМАЖЕ?

Његова помоћ није јасна одбрана, него непрестано одлагање, писање поднесака, познавање чиновника и чување „веза“. Он К.-у не нуди истину о оптужби, већ учење како се живи унутар процеса.

ЗАШТО ЈЕ ВАЖАН?

Хулд показује да институције помоћи могу постати продужетак система. Када К. жели да га отпусти, он не одбацује само адвоката, него привид да ће га неко други ослободити од суочавања са Судом.

Блок: жива слика могућег пораза

КО ЈЕ БЛОК?

Трговац и Хулдов клијент, човек чији процес траје толико дуго да је његов живот постао потпуно подређен одбрани. Он је пример оптуженог који више не живи, него чека.

ШТА СЕ СА ЊИМ ДОГОДИЛО?

Блок је изгубио достојанство: крије се, понижава, моли адвоката, зависи од Лени и од сваког знака пажње. Процес га није нужно „доказао кривим“, али га је претворио у човека који сам себе умањује.

ЗАШТО ЈЕ ОГЛЕДАЛО ЈОЗЕФА К.?

К. у Блоку види могућу сопствену будућност: ако прихвати логику бескрајног поступка, постаће човек који више не пита за правду, него само за то како да преживи још један дан у механизму.

ФУНКЦИЈА У РОМАНУ

Блок је жива слика пораза пре пресуде. Он доказује да Суд не мора да изрекне коначну казну да би уништио човека — довољно је да га држи у зависности, страху и бескрајном чекању.

Титорелијеве три могућности

Које могућности сликар Титорели помиње?

Право ослобођење, привидно ослобођење и одуговлачење поступка. Најважније је што право ослобођење остаје готово недостижно: систем нуди само кретање у круг.

Шта значе привидно ослобођење и одуговлачење?

То нису решења, него облици преживљавања унутар исте замке. Човек може да добије предах, али не и излаз из механизма.

Зашто је овај разговор суштински?

Титорели открива да процес нема чист крај. Чак и „спас“ личи на наставак поступка другим средствима.

Катедрала: најтиши и најстрашнији суд

У катедрали Јозеф К. више није само банкарски службеник који се брани. Он је човек пред Законом, пред могућношћу да га ниједно тумачење не спаси.

Свештеник му не доноси утеху, него параболу. Уместо одговора, К. добија причу која умножава питања.

Затворски свештеник: тумач Закона без излаза

КО ЈЕ ОН У СТВАРИ?

Свештеник се појављује у катедрали, али није само духовник: он је **затворски капелан и човек Суда**. Његова појава показује да Суд није ограничен на канцеларије и таване — он продире и у простор који би требало да буде духовно уточиште.

КАКО ТУМАЧИ ЗАКОН?

Свештеник не нуди једну истину. Напротив, после параболе износи више могућих тумачења и тиме руши К.-ову жељу за јасним одговором.

ФУНКЦИЈА У РОМАНУ

Он није спасилац, већ последњи велики посредник. К.-у открива логику Суда, али му не показује излаз. Зато је његова помоћ кафкијански двосмислена: просветљује и заробљава у исти мах.

„Пред законом“ — парабола у срцу романа

Шта се дешава у параболу?

Човек са села долази пред врата Закона, али му вратар каже да сада не може ући. Човек не покушава да пређе праг, већ чека читав живот. Пред смрт сазнаје да је тај улаз био намењен само њему.

У чему је трагедија човека?

Није физички спречен да покуша, али прихвата ауторитет вратара као апсолутан. Препрека је спољашња, али постаје унутрашња.

Како се парабола односи на Јозефа К.?

К. такође чека да му систем објасни правила и призна невиност. Што више тражи „прави“ приступ, то више прихвата да суд одређује услове његовог живота.

Како тумачити врата Закона?

МОГУЋА ЗНАЧЕЊА

Врата могу означавати правду, истину, Бога, смисао, институционални Закон, унутрашњу савест или човекову слободу.

Кафка намерно не затвара значење.

Јозеф К. Је застао већ пред првом препреком. Превише се ослањао на друге, а врло мало је чинио да се сам домогне закона и његове скривене моћи.

Појединац има обавезу да трага за истином и правдом.

Да ли је Јозеф К. крив?

Кафкин роман не тражи једноставан одговор. К. није крив у класичном правном смислу, јер кривица никада није именована. Али он није ни потпуно „чист“: његова хладноћа, пасивност, сујета и неспособност за истинску блискост откривају моралну празнину.

Кафкина кривица није само преступ, него стање човека који живи без будности, без дубљег односа према другом и без храбрости да преузме одговорност.

Неопходно је да критички расуђујете, а онда и да
одговорно одлучујете и делујете!

Увек је неопходно лично ангажовање у остваривању и
унапређивању људских права!

Погубљење и последња реч: стид

Како се роман завршава? Које су му биле последње речи и зашто?

„...Као псето!“, рече он, и чинило се да ће га стид надживети.

На крају, Јозефа К. одводе и убијају „као пса“. Последња реч — стид — важнија је од саме смрти.

Стид значи да казна није само спољашња. Она остаје као унутрашњи траг: као да човек и после смрти носи осећање да није успео да одбрани своје достојанство.

Није успео да сазна своју кривицу, није деловао, није имао снаге да се бори, да се успротиви или да разуме. Зато страда као псето, са стидом због свог неделовања. Стидом који ће га надживети јер је заједнички свим људима.

„Ја сам пред тобом изгубио поверење у себе, а уместо њега стекао безгранично осећање кривице. Сећајући се те безграничности, једном сам тачно написао о некоме: Он се боји да ће га стид надживети.“

Кафкино „Писмо оцу“

Процес не треба свести на једно решење

ТРИ СНАЖНА ЧИТАЊА

1. Егзистенцијално: човек је бачен у свет без јасног смисла.
2. Друштвено: појединац је заробљен у бирократском механизму.
3. Религијско: човек стоји пред недоступним Законом и недокучивим судом.

ШТА ИХ ПОВЕЗУЈЕ?

У сваком читању човек је пред силом коју не разуме. Зато Процес остаје модеран: не говори само о суду, већ о свакој ситуацији у којој систем од човека тражи покорност без разумевања.

„Процес“ и тоталитаризам

„Процес“ није директна алегорија конкретног режима, али се веома уверљиво може читати као упозорење на безличну, репресивну и тоталитарну власт.

Како се роман може повезати са тоталитаризмом?

- произвољна оптужба и непознат преступ
- тајни и нејасни механизми власти
- страх, бирократија и немогућност праве одбране
- човек се претвара у случај, предмет поступка и потенцијалног кривца

Како не постати жртва „Процеса“?

- инсистирати на јасним законима и праву на одбрану
- чувати независне институције, слободу говора и слободне медије
- не прихватати неправду као „нормалну“
- остати критичан, слободан и солидарисати се са неправедно оптуженим

Најопаснији систем није само онај који кажњава кривце, већ онај у коме свако у сваком тренутку може постати оптужени.

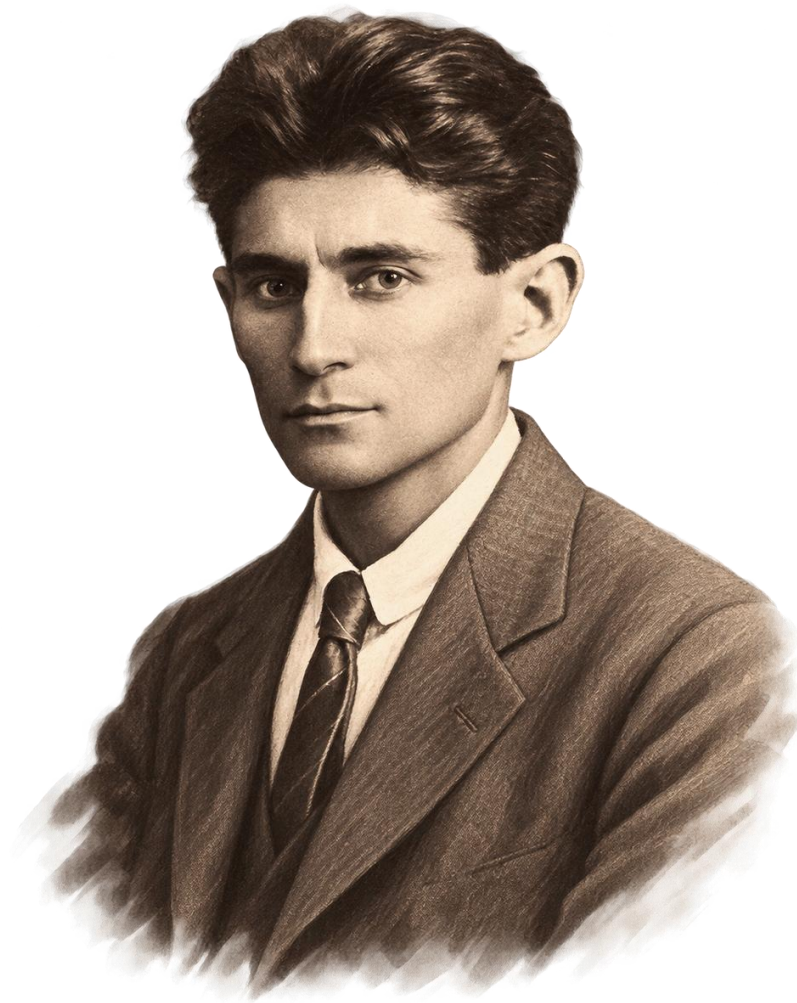
ПРЕОБРАЖАЈ

Новела о човеку који тек после телесне промене открива да је у очима ближњих већ био ствар, терет и извор зараде.

Једна од најпознатијих Кафкиних приповедака. Метаморфоза је била забрањена у нацистичкој Немачкој и Совјетском Савезу.

БУБА – у неким преводима бубашваба, у неким огавна бубетина, чудовишна буба. Очигледно сам Кафка није желео да инсект буде тачно идентификован. (нем. ungeheueres Ungeziefer; монструозна штеточина)

Почетак

Како гласи прва реченица и како почиње ова фантастична прича?

Када се једног јутра Грегор Самса пробудио из немирних снова, затекао је у кревету себе претвореног у огромног инсекта.

Како изгледају сами почеци његовог суочавања са новонасталом ситуацијом? Шта њега брине када види своје тело које се трансформисало?

Његова једина брига јесте да ли ће на време стићи на посао. Схвата да је закаснио на воз у 6.30 и покушава да се припреми и стигне на следећи воз, али већ је прошло 7.00 сати када је у кућу дошао прокуриста из предузећа у коме је радио како би проверио зашто се Грегор није појавио на послу.

Према Марксу и Енгелсу, за буржоазију радник не вреди више од његовог рада.

Зашто Кафка не објашњава преображај?

Шта би се десило да постоји јасан узрок?

Дело би постало фантастична прича о чуду. Кафка, међутим, жели да чудо буде полазиште за откривање стварности: породице, рада, користи, страха и усамљености.

Зашто је реакција важнија од самог догађаја?

Преображај не ствара хладноћу породице; он је открива. Када Грегор више није користан, види се на чему су односи почивали.

Зашто не треба инсистирати на врсти створења?

Кафка оставља створење неодређеним. Важнија је Грегорова људска свест заробљена у телу које други више не признају као људско.

Ко је Грегор Самса пре преображаја?

Грегор је трговачки путник који издржава оца, мајку и сестру, отплаћује очев дуг и готово нема лични живот. Он је вредан, одговоран и пожртвован, али управо га та пожртвованост празни.

Његов живот је већ пре телесне промене био сведена егзистенција: путовање, рад, дуг, умор, соба, сан без одмора.

Има ли неки хоби?

Једина забава му је дрводељство/резбарење (недавно је направио мали рам за слику исечену из часописа).

Да ли је Грегор већ живео као инсект?

ПРЕОБРАЖАЈ ТЕЛА

Физичка промена је шокантна и гротескна. Она га избацује из људског поретка: губи говор, кретање, изглед, радну способност и место за породичним столом.

ПРЕОБРАЖАЈ СМИСЛА

Али Грегор је већ раније био сведен на функцију. Породица га је волела док је био користан. Телесни преображај само чини видљивим оно што је духовно већ постојало: **отуђење**.

Радио је, укућанима је доносио новац док он сам није трошио нити излазио из куће. Самог себе је свео на извор зараде, празну љуштуру која нити живи, нити се буну. Ту наступа метаморфоза, промена његовог физичког изгледа у нешто што је, у очима других, већ био као човек.

Породица као економски механизам

Какав је положај главног јунака у породици након преображаја који доживљава? Како чланови породице реагују? Да ли ико показује разумевање, љубав, забринутост?

Након Грегоровог преображаја, остали чланови породице били су забринути како ће финансијски поднети његов губитак. Грегоров поремећај прихватају као нешто тешко, ретко, чудно, нешто што доноси несрећу и срамоту, али ипак природно.

Кафка разоткрива сурову логику корисности: човек вреди док служи систему, а када престане да служи — постаје терет.

„Буржоазија је од породице одузела њене сентименталне вредности и свела је породичне односе првенствено на финансијске.“ (Маркс и Енгелс)

Глас који више нико не разуме

Шта се дешава са његовим гласом и како то разумете?

Грегорова свест остаје људска, али његов глас постаје неразумљив. У томе је једна од најдубљих трагедија новеле: он разуме њих, али они више не разумеју њега.

Преображај је зато и језички: губитак заједничког гласа значи губитак места у заједници.

Шта се мења у животима његове породице након његовог преображаја?

Испоставило се да је свако од њих више него способан за рад, и да Самсина жртва никада није морала бити толика јер су и они могли финансијски да доприносе.

Соба, врата, прозор

СОБА

Грегорова соба је последњи остатак људског идентитета, а истовремено постаје ћелија. У њој су кревет, намештај, слика, предмети који сведоче да је некада био човек.

Шта се дешава са намештајем у соби?

Када мајка и Грета размишљају да изнесу намештај, отвара се суштинско питање: да ли Грегору треба оставити трагове ранијег човека или му ослободити простор као створењу?

Мајка у намештају још види сина. Грета све више прихвата његово ново стање. Грегор се хвата за слику жене у крзну као за остатак људског идентитета, лепоте и приватне жеље.

ВРАТА И ПРОЗОР

Врата су граница између Грегора и породице: слуша се, шапуће, плаши, закључава. Прозор је слаба веза са светом, али не нуди спасење — само даљину.

Грета: од бриге до пресуде

Грета прва брине о Грегору: доноси храну, улази у собу, покушава да разуме његове нове потребе. Али управо она на крају најодлучније изговара да га се морају ослободити.

Зато је Гретин преображај једнако важан као Грегоров: она из сестре која саосећа постаје глас породичног опстанка без њега.

Отац: власт која рањава

Отац је у Преображају фигура породичног Закона. Његова реакција није разумевање, већ одбрана поретка. Када Грегор изађе из собе, отац га враћа на место силом.

Јабука којом га погађа није само предмет: она постаје рана, печат кривице и знак да син више није члан породице, него нешто што треба одгурнути.

Мотив јабуке

Шта се дешава у сцени са јабуком?

Отац гађа Грегора јабукама; једна му се зарива у тело и постаје рана која се не лечи. Тај тренутак физички обележава коначни раздор између оца и сина.

Шта јабука симболизује?

Може се читати као знак кривице, казне, породичног изгнања и ране која ураста у тело. Грегор више не страда само од преображаја, већ од насиља ближњих.

Зашто је сцена драматична?

Зато што показује да породица не жели да га разуме као човека у невољи. Она га третира као претњу и нарушавање реда.

Чистачица: груба реч као последња истина

Чистачица се према Грегору односи без породичне сентименталности и без страха који паралише Самсине. Њена грубост делује готово комично, али управо она показује колико је Грегор већ искључен из света блискости.

Код Кафке споредни лик често открива суштину: оно што породица прикрива стидом, чистачица изговара као обичну чињеницу.

Виолина: последњи знак људскости

Шта открива сцена са виолином?

Сцена са Гретином виолином открива да Грегор није изгубио унутрашњу људскост. Он реагује на музику, жели близину и духовни додир, али управо та жеља изазива коначни ужас породице.

Музика отвара могућност да је у њему још човек. Породица, међутим, више не жели да га тако види.

Смрт Грегора Самсе

Грегор умире тихо, изгладнео, рањен, изолован, као неко ко више не тражи ништа за себе. Његова смрт не изазива трагедију породице, већ олакшање.

Његова породица, лишена терета који је у њему видела, ни не тугује за њим. Отпутовали су на село и почели су да планирају своју селидбу у мањи стан како би уштедели новац. Господин и госпођа Самса закључили су како све њих чека боља будућност, поготово због тога што имају лепу и младу ћерку која би се могла добро удати.

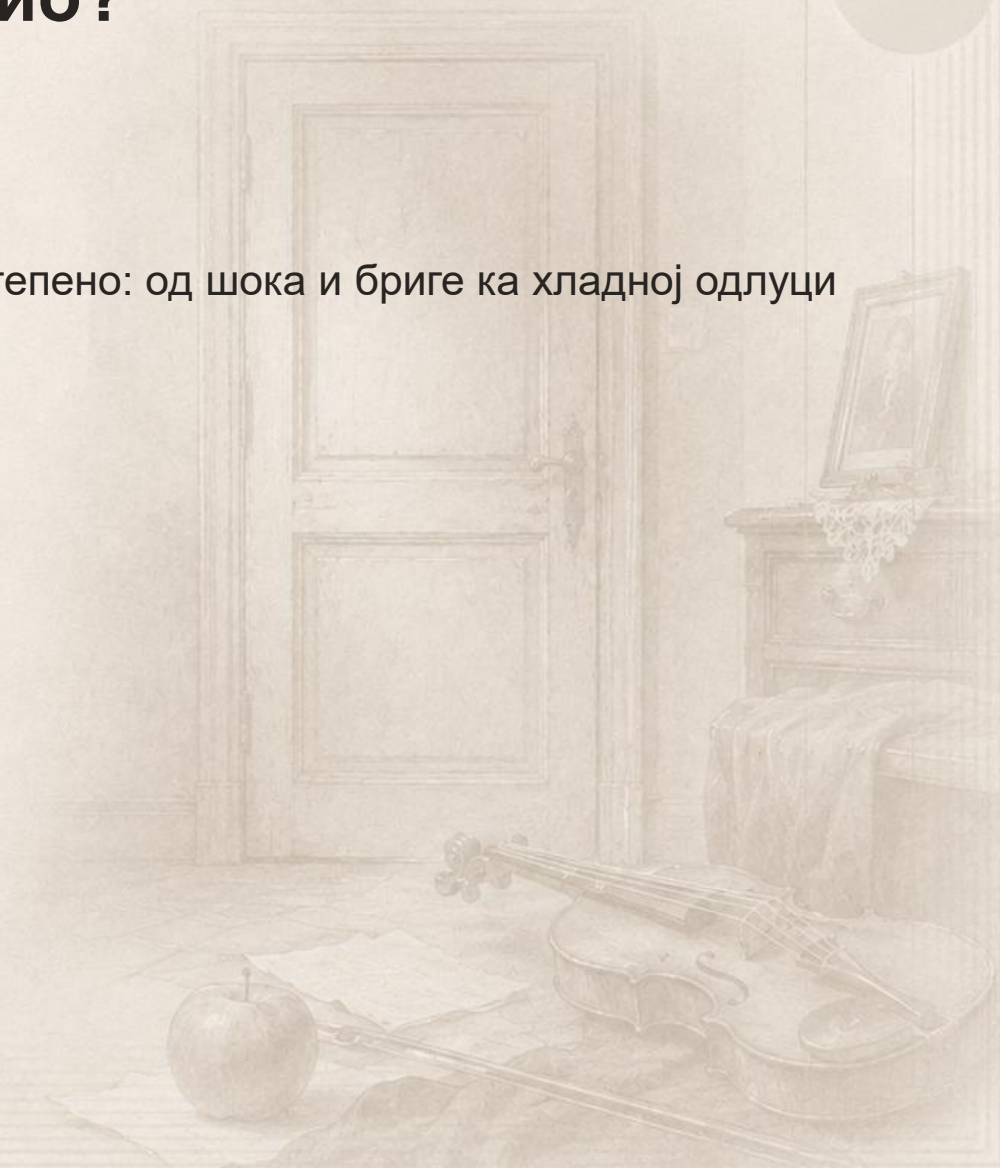
Тај завршетак је суров јер показује да је породица преживела тек онда када се ослободила онога ко ју је издржавао.

Владимир Набоков сматра да је **Грегор Самса човек претворен у инсекта, док његово окружење чине инсекти претворени у људе.** Како разумете ову мисао?

Ко се у Преображају заиста преобразио?

Да ли се преобразио само Грегор?

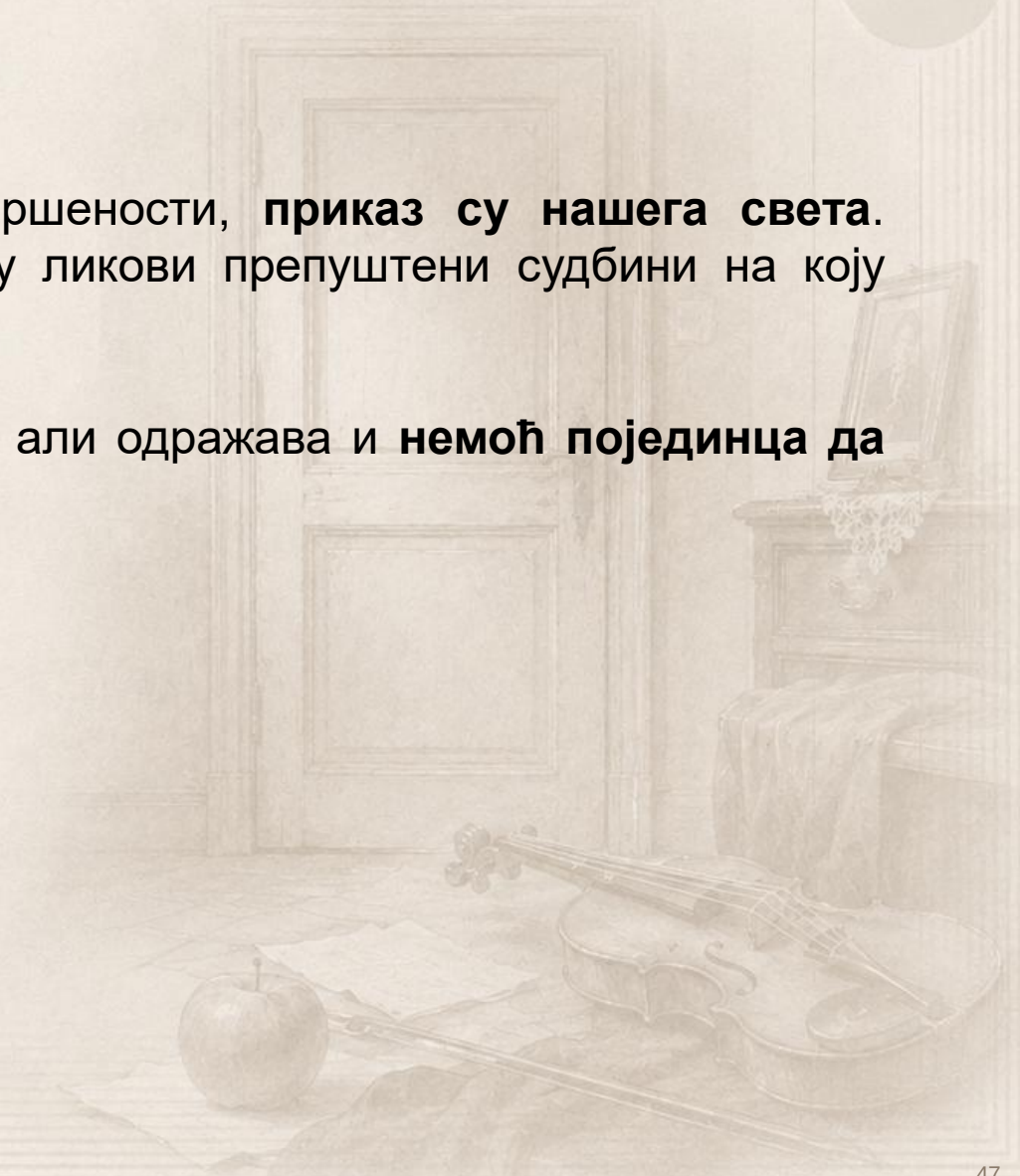
Не. Његово тело се променило нагло, али се породица мења постепено: од шока и бриге ка хладној одлуци да он више не припада њиховом животу.

Преображај као вишеслојна новела

Кафкине приповетке, у целој тој загонетности и замршености, **приказ су нашега света**. Средишњи мотив јесте **осећај отуђености**. Његови су ликови препуштени судбини на коју немају утицаја.

Преображај има обележја актуалне друштвене критике, али одражава и **немоћ појединца да нађе своје место у друштву**.

ЗАВРШНА ЦЕЛИНА

ПРОЦЕС ↔ ПРЕОБРАЖАЈ

Једно дело поставља човека пред безлични Закон, друго пред породицу која га мери корисношћу. У оба случаја човек губи право на глас.

Два почетка — иста катастрофа

ПРОЦЕС

Јозеф К. се буди и сазнаје да је ухапшен. Узрок није објашњен. Свет делује као да је пресуда већ покренута, а он мора да је стигне.

ПРЕОБРАЖАЈ

Грегор се буди преображен. Узрок није објашњен. Свет не покушава да разуме чудо, већ брзо испитује последице по посао и породицу.

Систем и породица: две суднице

ПРОЦЕС: ЈАВНИ МЕХАНИЗАМ

Суд је безличан, институционалан, распршен по ходницима, канцеларијама и таванима. Човек не зна ко суди, али осећа да је суђење свуда.

ПРЕОБРАЖАЈ: ПРИВАТНИ МЕХАНИЗАМ

Породица је интимна, али постаје сурова као институција. Она не пише пресуду, али Грегору постепено одузима место, глас и право на припадност.

Кривица, стид и корисност

ЈОЗЕФ К.

Његова кривица није именована. Он пропада у покушају да разуме суд који га не слуша. Последња реч је стид: унутрашња потврда пораза.

ГРЕГОР САМСА

Његова кривица је у томе што више није користан. Он не може да говори, али наставља да осећа. Његов пораз је брисање из породичног памћења.

Простор као судбина

Код Кафке простор никада није само позорница. У Процесу, ходници и тавани показују лавиринт власти. У Преображају, соба и врата показују затварање унутар породице.

Јозеф К. лута, али не излази; Грегор је затворен, али види како га свет напушта. Један је заробљен у кретању, други у непокретности.

Шта је заједничко Јозефу К. и Грегору Самси?

1. Оба јунака почињу дан буђењем у катастрофи.

Катастрофа није припремљена психолошким уводом. Она се појављује одмах, као нова стварност коју јунак мора да прихвати пре него што је разуме.

2. Оба губе могућност да буду саслушани.

К. говори, али га систем не чује; Грегор мисли људски, али његов глас више није разумљив. Губитак комуникације води губитку људскости.

3. Оба страдају у свету који делује нормално.

Ни суд ни породица не изгледају фантастично. Управо та нормалност чини ужас јачим: најстрашније је то што се све прихвата као део реда.

4. Оба завршавају смрћу која не доноси разрешење.

Смрт не враћа поредак нити открива смисао. Она само показује докле може ићи свет који човека више не признаје као човека.

Зашто се Кафка тиче и нас?

Кафкин свет није само свет старих канцеларија и прашких соба. То је сваки тренутак у коме човек постаје број предмета, радни учинак, породична обавеза, медицински случај, административни проблем или терет.

Процес и Преображај нас питају: шта остаје од човека када други престану да га виде као човека?

Можда се не претварамо у бубе сваког дана, али довољно је да се човек разболи, изгуби вид или слух, доживи несрећу у којој ће бити повређен и трајно онеспособљен за дотадашњи рад, и постаће Грегор Самса.

Кафкино најтеже питање

Кафка не пита само шта је човек згрешио, нити како је могуће да се човек преобрази. Он пита нешто дубље:

Шта се дешава са човеком када више не може да објасни свој положај, када га систем не чује, а породица више не препознаје?

У том питању сусрећу се Јозеф К. и Грегор Самса — човек пред Законом и човек иза затворених врата.

У свету без моралних вредности, без потребе за променом, без бриге за ближњег, љубави и подршке, човекова егзистенција је апсурдна, живот обесмишљен.

